

Särtryck ur

VÄNBOK TILL
ANNE RAMBERG

Anne Ramberg – ett ideal för
2000-talets jurist?

CHRISTINA RAMBERG

Jure Förlag 2019

Anne Ramberg – ett ideal för 2000-talets jurist?

CHRISTINA RAMBERG

Idealet för jurister under 1900-talets senare hälft var en saklig, opolitisk och värderingsfri person. Uppgiften för en skicklig jurist var att identifiera relevanta fakta. När dessa fakta presenterats, var svaret givet. En dålig jurist hänvisade till irrelevanta fakta. Det var en dödssynd att ha åsikter, att argumentera med stöd av resonemang om rättvisa, skälighet, ändamål eller proportioner. Sådana argument var politik. De representerade inte sanningen. Och de var väsensskilda från juridik. Juridiken var enkel. Juristens uppgift var att vaska fram fakta och att placera dessa fakta i det juridiska systemet som i sin tur automatiskt spottade ut den givna lösningen.

Som det latinska uttrycket låter: *Da mihi factum, dabo tibi ius* (ge mig fakta och jag ska ge dig juridiken).

En tingsrättsdomares agerande vid en förberedelse där jag var ombud illustrerar attityden. Han bankade på min inlaga samtidigt som han argt skrek åt mig: "Juridik! En massa juridik. Ge mig sakomständigheterna!"

1900-talsidealet var i harmoni med lagstiftningens utformning. Lagarna var kasuistiska; rekvisitjuridiska. Om X och Y, så Z. Om A eller B, så C. Lagtexterna speglade logisk slutledning.

13 § avtalslagen är ett tydligt exempel:

Fullmakt, som bragts till tredje mans kännedom genom ett till honom särskilt riktat meddelande från fullmaktsgivaren, är återkallad, när särskilt meddelande från fullmaktsgivaren, att fullmakten icke vidare skall gälla, kommit tredje man till handa.

Om: Viss typ av fullmakt + Särskilt meddelande + Med innehållet återkallande + Till tredje man + Till handa + Från fullmaktsgivaren. *Så:* Fullmakten gäller inte.

Utmaningen för advokaten är alltså att visa på sex faktiska omständigheter och sedan är saken klar.

Även utformningen av Högsta domstolens domskäl la fokus på att fastställa fakta, för att därefter enkelt konstatera den juridiska konsekvensen. Detta illustreras av dessa typiska domskäl från 1919:

Även om ifrågasvarande, muntligen ingångna fraktavtal, på sätt en av Nyman & Schultz såsom ombud för rederiet avlåten skriftlig bekräftelse av avtalet synes giva vid handen, icke innehållit den sedermera å konossementen tecknade isklausul, är densamma att anse

såsom ett av de rådande förhållandena betingat tillägg till fraktavtalet. Med hänsyn härtill och då Ameln mottagit konossementen utan att framställa anmärkning mot nämnda klausul, är densamma för Ameln bindande.

När juristens roll endast är att identifiera fakta, ska fakta lysa klart. Juristens personlighet får inte skymma fakta. Den jurist som uttalar fakta ska idealiskt vara grå och ickemänsklig, flyta ihop med tapeten. En färgstark talesman med stor personlighet skulle skymma budskapet och riskera att förvirra den som ska dra de logiska, värderingsfria slutsatserna.

Så kom Anne Ramberg. Hon som är raka motsatsen till 1900-talets juristideal.

Anne skrattar och ler. Hon har vackra kläder som väcker uppseende, med korta kjolar, volangblusar och höga klackar. Hon är färgstark med sitt blanka svarta hår, sina mörkröda läppar och målade naglar. Hon har ett tydligt kroppsspråk. Och som hon talar: Mycket, kritiskt, polemiskt, säger att hon inte håller med, ifrågasätter med intensiv blick. Hur i hela fridens namn ska den som lyssnar kunna dra kalla, värderingsfria logiska slutsatser när hela hennes uppenbarelse stör all koncentration?! Hur ska den som lyssnar kunna uppfatta relevanta fakta när budbäraren stjälar allt ljus?

Anne tog plats i det nya årtusendets tidsanda. Den visade sig bland annat genom lagstiftning som successivt rörde sig bort från kasuistisk rekvisit-juridik till generell värderingsjuridik. Nu är det nästan ingen som minns allt rabalder i samband med att 36 § avtalslagen om oskäliga avtalsvillkor infördes i mitten på 1970-talet. Här finns inga fasta rekvisit och inte heller någon tydlig rättsföljd:

Avtalsvillkor får jämkas eller lämnas utan avseende, om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt.

Vadå *oskäligt*? Vem ska bestämma det? Här finns ju ingen förutsebarhet! Var är logiken? Vilka omständigheter är relevanta? Vadå *jämkas*? Vilken är rättsföljden? Sådan lagstiftning är rättsosäker! Lagstiftaren är lat som inte orkar precisera rekvisiten! Senare kom skatteflyktsbestämmelsen som orsakade ett ramaskri. Va!? Inte ens skatterätten, som präglas av legalitetsprincipen, är fredad från mojsiga, rättsosäkra generalklausuler! En skandal!

Även Högsta domstolens domskäl illustrerar skiftet från rekvisitjuridik till värderingsjuridik. Jämför domskälen ovan från 1919 med typiska domskäl från 2018:

I en sådan situation är det avgörande vilken av parterna som är närmast att bära risken för de negativa följderna av den avvikande avtalstillämpningen. Vid den bedömningen får hänsyn tas till bl.a. för vilken av parterna det låg närmast till hands att kontrollera vad som faktiskt följde av avtalet, i vilken utsträckning parterna i övrigt underlät att bära sin del av ansvaret för avtalsrelationen och hur lång tid den generösa avtalstillämpningen har pågått. Om det av den bedömningen följer att borgenären är närmast att bära risken för

de negativa konsekvenserna får han eller hon, trots sin bristande insikt om den generösa avtallstillämpningen, anses ha för förfluten tid eftergett sin rätt enligt avtalet.

Naturligtvis krävs en helt annan sorts advokat för att vinna framgång i värderingsjuridikens tidevarv jämfört med för hundra år sedan.

När Anne tog ordet i debatterna var generalklausuler redan legio. I det nya värderingsjuridiska landskapet krävdes att advokater utvecklade en helt annan personlighet. Hon debatterade inte med sakomständigheter som enda verktyg. Hon la fokus också på värderingar. Hon visade att advokatens kreativitet och retorik spelar roll. Moderna advokater ska fortfarande vaska fram fakta och presentera dem i klart ljus. I den rollen ska advokatens personlighet inte skymma budskapet. Men moderna advokater måste också förklara juridiken genom att argumentera för varför något är skäligt, vårdslöst, rimligt, proportionellt, väsentligt och så vidare. Sådan argumentation kan inte vara grå och färglös. Här krävs att budbäraren träder fram och talar med övertygelse. Strålkastaren måste dela ljuset så att det faller på både sakomständigheter och argumentation.

Ytterligare en faktor påverkar advokatens roll, nämligen den moderna upplysta klienten. Förr hade läkare, lärare och advokater automatiskt auktoritet med stöd av sin titel. Deras patienter, elever och klienter kände vördnad och ifrågasatte inte deras arbete. Nu är klienterna pålästa och vill känna trygghet inte endast i advokatens fina titel utan också genom att förstå vad advokaten gör och hens strategiska plan. I en sådan relation kan advokaten inte vara osynlig. Advokaten måste visa hur just hens arbete och argumentation gör skillnad för klienten.

Mänskliga rättigheter kom i fokus med start i början av Annes arbete som generalsekreterare. Från att svenska jurister betraktat mänskliga rättigheter med största skepsis – som naturrättsligt mumbojumbo – till att bli en självklar och central del av juridiken. Detta fångade Anne upp genom att kritisera lagar och lagförslag och ständigt visa hur advokater står upp för individen till och med mot lagstiftaren. Sådana infallsvinklar handlar inte främst om fakta och rekvisitjuridik. För att nå framgång med sådan argumentation krävs en kraftfull budbärare.

Massmedia är ytterligare en faktor som starkt påverkat advokatrollen. Numera finns en förväntan att icke-jurister ska kunna förstå och ta till sig juridiska resonemang. Massmedia accepterade inte att juridik var ett hemligt hokusfokus, superlogiskt på ett sätt som endast överstepräster i juridik kan förstå. Medvetenhet ökade om att demokrati förutsätter att väljarna förstår innehållet i lagar och regler samt den rättsfilosofiska bakgrunden till varför reglerna har det innehåll de har. Därför ökade efterfrågan på jurister som kunde beskriva svår juridik på ett enkelt och lättfattligt vis. Även om det är svårt att hitta *svar* på de stora rättsfilosofiska frågorna, kan de rättsfilosofiska *motsättningar* som ligger bakom varje rättsregel beskrivas enkelt – särskilt om motsättningarna framkommer i polemik.

Anne var inte ensam om att tillgängliggöra den svåra juridiken för allmänheten. Hon anträdde TV-sofforna och debattsidor ungefär samtidigt med Göran Lambertz. Både Anne och Göran Lambertz anser att det är viktigt att icke-jurister får kunskap om juridiska argument. I likhet med Anne uttrycker Göran Lambertz starka personliga åsikter och drar sig inte för att polemisera. Och i likhet med Anne förstärker hans personlighet intresset och förståelsen.

När jurister började lösgöra sig från tapeten och träda fram med starka personligheter, blev juridiken synlig för icke-jurister. Innan dess brydde sig ingen om jurister. De var ointressanta, med undantag för några enstaka kontroversiella brottmålsadvokater. Det är lätt att glömma hur icke-existerande advokater var under senare hälften av 1900-talet. Nu intervjuas de ständigt i media. Anne har i hög grad bidragit till att advokater blivit relevanta aktörer som påverkar samhällsutvecklingen.

Anne har blivit en slagpåse och fått ta emot mycket av den frustration som traditionella jurister känner inför utvecklingen av den nya advokatrollen. Hon har personifierat denna förändring och modigt stått som förebild för de krav som ställs på moderna jurister.

Anne har betytt mycket för mig. Jag träffade henne första gången som tonåring då hon fick sällskap med min farbror. Hon stormade in i vårt hus. Skrattande, glittrande, högljudd, orädd, debattglad, ifrågasättande och charmerande. Hon vågade säga emot alla – ung som gammal, kvinna som man – och diskussionerna blev mycket livliga. De slutade alltid i bästa sämja även om de inte ledde fram till enighet. Hon ruskade om sällskapet. Hennes knivskarpa och rappa analyser hänförde mig. Och hon log och var glad. Hon visade tydligt att juridiska diskussioner är spännande och att man blir klok av att diskutera juridiska frågor.

Anne har som Advokatsamfundets generalsekreterare visat att debatter inte nödvändigtvis syftar till att uppnå enighet utan att de har ett självständigt värde genom att göra oss klokare. Oenighet i sakliga debatter behöver inte medföra personlig fiendskap. Anne visar att man kan vara glad och vänlig mot varandra även om man inte är överens. De som retar sig på Anne för att de inte delar hennes åsikter, har inte förstått hennes uppgift. Det viktiga är *att* hon framför åsikter och *hur* hon framför dem, inte *vilka* åsikter hon framför.

Förebilder som Anne behövs i dessa tider som präglas av stigmatiserande förenklingar och snabba, enkla lösningar på svåra problem.